

از ساروق تا سبز تحقیق: لادن تاج بخشیان

ویژگیهای تاریخی و جغرافیایی شهر اراک :

«اراک شهر جدید است و در سال ۱۳۳۱ هجری قمری توسط بوسفخان گرجی در زمان سلطنت فتحعلی شاه بنا شد و تا سال ۱۳۱۶ شمسی سلطان آباد نام داشت و در این سال نام آن به اراک تغییر یافت . چون راهای متعددی اراک را به شهرهای غربی ، مرکزی و جنوبی متصل می‌کند و راه‌آهن سراسری نیز از آن می‌گذرد دارای اهمیت ارتباطی زیادی است .

با مطالعه تاریخ گذشته اراک تصور می‌شود که قالیبافی در این شهر قدمت چندانی ندارد . اما شواهد تاریخی و کیفیت و اعتبار فرشهای دهه‌های قبل از آن روشن می‌کند که این ناحیه در فرشبافی از سوابق زیادی برخوردار بوده است . در بعضی از بخشهای اراک مانند ساروق و فراهان قدمت این هنر به سالهای بسیار دور باز می‌گردد.

با یک بررسی کلی در مناطق مختلف قالیبافی در استان مرکزی می‌توان گفت که شهر اراک به جها سابقه ممتد و همچنین استقرار بیش از ۱۵ شرکت خارجی که در زمینه تولید فرش دستباف در این شهر فعالیت می‌کردند . از مناطق مهم فرشبافی و در رأس دیگر شهرهای استان مرکزی است . مهمتر از همه روستاهای ساروق از قعالترین و قدیمیترین مراکز قالیبافی حومه اراک است

ویژگیهای ظاهری در قالیهای اراک :

طرح و رنگ مورد استفاده :

مهمترین طرح فرش منطقه اراک که عمدتاً طرحهای محلی است به ترتیب عبارتند از :

۱. نقشه مرغ و ماهی که از نظر ظاهری تفاوت اندکی با طرح ماهی درهم دارد .
۲. نقش بنه میری
۳. نقشه ستونی
۴. نقش ماهی درهم
۵. طرح گل حنا
۶. طرح جغرافیا
۷. نقشه زیر خاکی
۸. گلدانی
۹. دسته گلی
۱۰. طرح تک بته

ویژگیهای فنی بافت در قالیهای اراک:

مواد اولیه مورد مصرف پشم به عنوان پرز فرش و نخ پنبه به عنوان تار فرش تنها موارد مورد استفاده در قالی‌های منطقه اراک است.

ابعاد رایج : پشمی-زرع و نیم ، دوزرع ، ۳*۳ ، ۲,۵*۳,۵ متر مربع و حتی ابعاد بزرگتر نیز در قالی‌های منطقه اراک وجود دارد.

رج شمار : قالی‌های شهر اراک و روستاهای حومه آن ، دارای رج شمارهای متفاوتی است ، روستاهای شمال اراک همچون جیر یا ، ساروق و غیاث آباد در حال حاضر دارای قالیچه‌های تا رجشمار ۴۰ و ۴۵ است . اما در مقابل روستاهای شرق و جنوب اراک که قالیهای موسوم به مشک آباد و قالیهای محلی تولید می‌کنند. دارای رجشماری از ۲۰ تا حداکثر ۳۰ رج است و البته قالیهای قدیم و اصیل روستاهای اراک همچون ساروق دارای رجشمار پائین تا حد ۲۰ و ۲۵ بوده‌اند .

نوع گره : قالیهای اراک با گره فارسی بافته می‌شود

شیرازه‌بافی : قالیهای اراک و روستاهای حومه آن هنگام بافت دارای شیرازه می‌شود.

نوع دارقالی : دارهای عمودی ثابت مورد استفاده است .

نوع چله‌کشی : قالیهای منطقه اراک به روش فارسی چله‌کشی می‌شود.

استادان طراح و تولیدکننده فرش در اراک :

اسدالله دقیقی ، عبدالکریم رفیعی ، جعفر چگنی ، . ذبیح الله ابطحي ، حاج آقا عشقی ، گلباز ، عزت الله ابراهیم ، و محمد آستانه از معروفترین و شناخته‌ترین طراحان قدیم و امروز فرش در اراک هستند که هنوز هم طرحهای آنها بطور پراکنده مورد استفاده قرار می‌گیرند.^۱

«در سالهای اواخر قرن شمسی گذشته بعلت ایجاد بحران اقتصادی در آمریکا (حوالی سالهای ۱۹۲۹ الي ۱۹۳۰ میلادی) غالب شرکتهای آمریکایی ور شکسته و مجبور به ترك ایران شدند و تجار ایرانی سهم بیشتری در تجارت این کالا برعهده گرفتند . چندی بعد در سال ۱۳۱۴ عملاً با نوعی ملی شدن صنعت فرش ، تولید این کالا تقریباً در اختیار تجار ایرانی و شرکت فرش ایران قرار گرفت . در سال ۱۳۰۸ کمپانی زیگلر به بهانه اینکه نقشه‌های ویژه این تجارتخانه در دست دیگر تجارتخانه‌ها افتاده و تجار آلمانی از طرح و نقشه‌های کمپانی زیگلر استفاده کرده‌اند قریب ۱۶۰ نفر از بافندگان فرش را در محل فرمانداری زندانی و روزافزون به وعده آنان می‌افزود.»^۲

^۱ ژوله ، تورج - پژوهشی در فرش ایران - تهران - انتشارات پساوولی - چاپ اول ۱۳۸۱ صفحه ۹۲ تا ۱۸۹
^۲ صوراسرافیل ، شیرین - غروب زین فرش ساروق - تهران - انتشارات فرهنگسرا - چاپ اول - سال ۱۳۷۲ صفحه ۱۲

ساروق :

در ۴۰ کیلومتری شمال اراک دهستانی به نام ساروق وجود دارد که فرشهای خوش بافت و رنگش از یکی دو قرن پیش تاکنون برای آن شهرت فراوانی را به بار آورده است . ساروق نامی شناخته شده در بین مجموعه داران فرش و فروشندگانی قالی در ایران و بازارهای خارجی است . فرش شناسان جهان ساروق را به ویژه دستبافته‌های قدیمی آنرا به گونه ای فرشهای تبریز و کاشان و اصفهان تعیین می‌کنند . در این اقبال جهانی علاوه بر مشخصات عالی بافت و رنگهای پخته و اصیلی که همواره در فرش وجود داشته و با تقلب بافنده و یا سوداگر هیچگاه این شهرت خوب خدشه‌دار نشده است . تبلیغ اولیه شرکت زیگلر و سایر همکاران خارجی آن که برای اولین بار این فرشها را در بازارهای خارجی عرضه نمودند عامل بسیار باارزش و مهمی بوده است . یکی از مشخصات ویژه فرش ساروق بخصوص انواع قدیمی آن کیفیت جالب رنگهای آن است .^۳

نمونه تاریخی - کاخ سبز ، اتاق خواب :

قالی که مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته ، در اتاق خواب کاخ قرار دارد . تمام قسمتهای اتاق بغیر از کف پوشیده از آئینه است که با گچبریهای زیبایی مزین شده است . از جمله خصوصیات این اتاق هماهنگی نقش فرش و آئینه‌کاری سقف بخصوص در قسمت ترنج مرکزی آن است .

برخی از مشخصات فرش :

نقش : لچک ترنج کف ساده
قدمت : دوره پهلوی
محل بافت : ساروق
رج شمار: ۴۰

ترنج:

در این فرش با نگاره های بمانند لچک، ترنج ، سر ترنج و حاشیه و نمادهایی مانند انواع اسلیمی و ختائی و بعضاً قابل مقایسه با ساروقهای قدیمی است .

طرح کلی فرش عبارتست از یک ترنج مرکزی ، ۴ لچک ، ترنج خود عبارتست از ۳ ترنج که اصطلاحاً به آن چند متن می‌گویند که اسلیمی‌ها ، ختائیها، با شاخه‌های مختلف از اطراف هر یک از ترنجها بخصوص از سر ترنجها منشعب شده و به داخل متن دیگری رفته است و هر متن با رنگ خاص خود از متن دیگری جدا شده است .

طرحها عبارتست از دسته گلها - بنه ، برگ چناری- گلهای شاه‌عباسی - گلهای پروانه، غنچه‌های متنوع و برگ چدنی . این فرش به نقشه لچک ترنج کف ساده معروف است که یکی از طرحهای رایج در ساروق (اراک) است.

لچک:

لچک الهام گرفته از فرش است که دارای ۳ زمینه رنگی آبی ، کرم ، سرمه‌ای است

حاشیه :

حاشیه از ۹ قسمت تشکیل شد، که شامل يك حاشیه پهن و هشت حاشیه باریک ، تره در اندازه‌های مختلف در اطراف حاشیه پهن است لبور با طرح مداخل و کرم رنگ دورتادور فرش را احاطه کرده است طرح حاشیه اصلی سماری است .در تمامی قسمت‌های فرش شاهد اسلیمی ماری (ابر چینی) ، برگ چدنی متنوع هستیم.

